

**„Kto v tejto krajine
pracuje, keď všetci
popíjajú kávu
uprostred dňa?“**

absynt
prekliati / reportéri

Aleksandra Wojtaszek

Fjaka

Chorvátska sezóna

absynt

Aleksandra Wojtaszek: Fjaka

Chorvátska sezóna

Preložil Karol Chmel

Kniha vyšla s finančnou podporou
Poľského inštitútu v Bratislave

Copyright © by Aleksandra Wojtaszek, 2023

Translation © Karol Chmel, 2024

Cover Photo © Mile Modic

Design & Layout © Pavlína S. Morháčová

ISBN 978-80-8203-501-1

Volim te, Hrvatsko, ali vidi šta mi radiš*.

* „Lúbim ta, Chorvátsko, no len sa pozri, čo mi to robíš.“
(Nápis na múre v Záhrebe, dnes už zatretý.)

SLOVINSKO

Kumrovec

ZAGORJE

Veliko Trgovišće

Záhreb

2

Dragonja

1

CHORVÁTSKO

Krk

Pula

LIKA

Pag

Zadar

Knin

Benkovac

Drniš

4

Jadransko more

Split

Hvar

Vis

MAĐARSKO

SRBSKO

Osijek●

Vukovar●

Županja●

BOSNA
A HERCEGOVINA

ČIERNÁ
HORA

Dubrovnik●

- ① Istria
- ② Stredné Chorvátsko
- ③ Slavónia
- ④ Dalmácia

**More
a pevnina**

Krajina večného leta

Najdôležitejšia chvíľa v živote prímorskej Dalmácie je tá, keď sa končí leto. Len najstarší a najskúsenejší obyvatelia jadranského pobrežia vedia predvídať deň, či presnejšie noc, keď sa leto nepostrehnuteľne zmení na jeseň. Pre človeka nenavyknutého na stredomorské slnko je leto jav taký totálny, že jeseň a zima mu pripadajú ako nepravdepodobné, nemožné. A predsa príde deň, keď sa kúpeš v teplom mori alebo sa vyhrievaš na pláži, srkajúc *gemišt*, čiže biele víno s vodou, pričom hľadáš na čisté nebo bez mráčika. V noci prichádza búrka, zavýja vietor, veľké dažďové kvapky tlčú o okenné sklá. Na druhý deň je znovu čosi vyše dvadsať stupňov, ale všetci už vedia, že leto sa nevráti, že sa definitívne skončilo. Sezóna plynule prechádza do nesezóny. A zrazu ľudia, čo sa túľajú po centre s plecniakmi, už nie sú batôžkari, ale iba žiaci a študenti, ktorí sa vracajú zo školy. Ďalšie a ďalšie reštaurácie a krčmičky zatvárajú svoje brány, stoličky sa skladajú jedna na druhú a pripútavajú sa povrazom, namiesto menu vo dverách visia kartičky s oznamom: Dovidenia na budúci rok v júni. Poľština, čeština, nemčina, angličtina sa vytrácajú z ulíc, nahrádza ich dalmátska verzia chorvátčiny, ktorej najcharakteristickejšou vlastnosťou sú samohlásky „e“ a „a“ používané na vyjadrenie celého repertoáru dojmov a emócií.

Parkoviská, na ktorých doteraz parkovanie stálo celý majetok, dvíhajú rampy. Nikoho neprekvapuje, že autá sa tu nezamykajú. Ak nás niekto zablokuje, stačí vedieť, že pretlačíť susedovo auto na iné miesto je bežnou súčasťou tunajšieho folklóru. Davy ľudí sa vytrácajú a spolu s nimi aj široká gastronomická a bytovacia ponuka. Zatvárajú sa dokonca aj niektoré benzínové pumpy, a bankomaty informujú, že peniaze v nich nie sú. Je to čas účtovania a nervózneho preratúvania, či tohtoročná sezóna umožní prečkať zimu. Hoci by sa mohlo zdať, že už-už príde niekto, aby vyhnal tých posledných, čo tadiaľto prechádzajú, a zamkol na kľúč brány Dubrovníka, staré mesto v Zadare alebo Diokleciánov palác v Splite, v skutočnosti až prvé kvapky dažďa zvestujú návrat k ospanlivej všednosti.

Počas neprítomnosti turistov netreba vypínať iba mor-ský organ. Ten stál Zadar štyridsať miliónov kún, a teraz na ňom vyhrávajú vlny. Prudké jesenné a potom zimné vetry však spôsobujú, že zvuky sú čoraz znepokojujúcejšie. Namiesto chlácholivého šumu počuť len strašidelné, kakofonické hvizdy. Slnko, i keď stále prítomné, prestáva určovať rytmus života. Už sa pred ním netreba skrývať a prekladať väčšinu prác na večer alebo skoré ráno. Teraz preberajú vládu vetry, ktoré organizujú život predovšetkým v ostrovnej Dalmácii. V istej malej dedinke na Hvare sa nachádza basreliéf zobrazujúci veternú ružicu. Názvy sú vypísané v miestnom dialekte: *tramuntona*, *maištrol*, *pulent*, *garbin*, *oštar*, *jugo*, *levont*, *bura*. Najstrašnejšie z nich, a to vie každé chorvátske decko, sú *jugo* a *bura*.

Jugo, vietor juhovýchodný a jednotvárný, prináša otep-lenie a niekedy aj červený piesok zo Sahary. Prijemným závanom jari uprostred zimy vytvára ilúziu pohody, ale v skutočnosti je to slovanské pomenovanie vetra známeho

ako *sirocco*, vietor smrti. Ak sa pokazí len pršut, čiže tradičná šunka sušená na slnku a vetre, nie je to to najhoršie. Obvykle totiž vyvoláva aj bolesti hlavy, depresie, vražedné chůtky alebo absolútnu bezmocnosť. Chorvátsky spisovateľ z ostrova Vis Senko Karuza o ňom napísal báseň nazvanú jednoducho *Jugo*: „Veľká chyba je písať o jugo, kým trvá // Vlhkosť a nepokoj zliepajú slová // Ktoré môžu zmiznúť a nikdy viac sa // Nikomu neukázať. Preto je mlčanie základný zákon // platný v čase jugo. Ľahko sa naň // Potom zabudne.“¹

Bura, ktorú v gréckej mytológii zosobňoval neskrotný Boreas, kočiš nesmrteľných koní, je zasa ľadová, rýchla a prudká, uzatvára mosty, nedovoľuje premávať trajektom. Na rozdiel od Grékov si ju Slovania predstavujú ako ženu, a to takú, akú poznáme zo stereotypných predstáv a akčných filmov: zvodnú, ale nebezpečnú. V jednej z legiend to bola krutá šľachtičná, ktorú stihol Boží trest, preto k nám jej chladný dych preniká rovno z pažeráka pekla. Bura je východný alebo severovýchodný vietor dosahujúci v nárazoch do dvesto kilometrov za hodinu* – vzniká, keď vzduch nad horami vychladne, no nad morom je ešte stále teplý. Začína sa takmer bez výstrahy, takže neskúsených jachtárov dokáže priviesť do záhuby. Tým, ktorí nie sú zvyknutí na prímorský život, spôsobuje okamžitý zápal dutín alebo ucha, ale obyvatelia pobrežia tvrdia, že vyčistí myseľ rovnako ako nebo od mračien.

* Najvyššia zaznamenaná rýchlosť bury v Chorvátsku je 307 kilometrov za hodinu, ale to je údaj z neoficiálneho merania, lebo zariadenie nebolo prispôbené na meranie takých veľkých rýchlostí. Oficiálne na chorvátskom pobreží najviac fúkalo v roku 1998 pri moste Maslenica nad riekou Krka – 248 kilometrov za hodinu.

Posledný letný víkend trávim na chorvátskej Ibize. Takto v turistických prospektoch nazývajú pláž Zrće na ostrove Pag. Toto prirovnanie je poriadne zveličené, ale v Chorvátsku, ktoré na dovolenky láka zväčša rodiny s deťmi, si pláž s niekoľkými diskotékami a klubmi otvorenými dlho do noci takúto nálepku priam pýtala. Ešte vždy je horúco, na nebi ani obláčik. Ukáže sa, že skoro Ibiza je zatvorená, ale to nie je nijaká prekážka, cez nedbanlivo natiahnutú reťaz prechádzame rovno na pláž. Výhľad je ako zvyčajne očarujúci, aj keď niekoľko mesiacov strávených na chorvátskom pobreží ma postupne impregnuje voči nadšeniu z prelínania rôznych odtieňov blankytu. Na Zrći investori predsa len uznali, že príroda sa sama neubrání a treba jej pomôcť viac, než je bežné, výraznejšie, dôkladnejšie. Zo stánkov obitých doskami vytrčajú fantastické tvary vede známych aj neznámych tvorov. Možno, že vo svetlách stroboskopu veľká chobotnica v cylindri, ktorá ňaťahuje svoje zelené chápadlá kamsi na piesok, nadobúda zmysel. V žiari slnka pripomína cesto v pomerne pokročilej fáze kvasenia.

Nielen my sme sa nechali zviest poslednými slnečnými lúčmi. Viacčlenná skupinka poľských turistov vylihuje na pláži, miešajú sa plechovky chorvátskeho piva Ožujsko s plehovkami Harnaša privezeného z domoviny, z mobilu počuť hlasné tóny. Chtiac-nechtiac sa započúvam do slov pesničky rapera Tedeho: „Toto je posledná noc, hneď sa to skončí / Kurvy, vodka a koks / Vodka a koks, naša posledná noc.“

Cestou popri pláži narazím na disko-krčmu, stojacu na konci radu stánkov. Nádej na kvapku kávy mi dodávajú pokriky a smiech, ktoré odtiaľ zaznievajú. Ignorujem fakt, že všetko vyzerá tak, akoby bolo zatvorené, a vchádzam dnu; zastavujú ma až začudované pohľady niekoľkých mužov.

„Zatvorené, slečinka,“ vraví mi jeden z nich, asi tak štyridsiatnik. „Sezóna sa skončila.“

„Nemôžem dostať ani kávu? Vodu?“ odhodlám sa na zúfalý pokus. „Tak čo tu vlastne robíte?“

„Pár vecí treba zabezpečiť, čo-to opraviť. Musí to byť hotové pred ďalšou sezónou. Teraz už nemá zmysel otvárať, leto je za nami.“

Pozerám sa mu do očí a rozmyšľam, či si zo mňa neuťahuje. Je tridsaťpäť stupňov v tieni, more je teplé ako polievka.

„Leto je za nami,“ opakuje chlácholivo. „Vo vzduchu cítiť jeseň.“

Ďalšiu noc prvý raz spŕchne chladný dážď.

Obyvatelia globálneho Severu prichádzajú rok čo rok na Juh, aby zakúsili niečo, čo im pripadá ako *ozajstný život*: bez daní, práce od siedmej ráno a hromady formalít. Túžia si vychutnať krásu krajiny a nadchýnať sa spontánnymi domorodcami plnými ľudovej múdrosti, ktorých úvahy sú nevyhnutne sprevádzané fermentovanými plodmi viniča. Zjesť figu zo stromu a nie z vrecúška, rybu dostať v prístave namiesto toho, aby ste ju vyhrabali z chladiaceho boxu v supermarkete. Na chvíľu sa ponoriť do hedonizmu pozorovania. Pre tento dojem autenticity južanského života sú ochotní akceptovať opitých a neprijemných čašníkov, rybaciú polievku z bujónu v kocke alebo poldruhahodinové zápchy na ceste z Omiša do Splitu, a predovšetkým si nehorázne priplatiť za perfektný apartmán, z ktorého sa otvára výhľad na chvíľkový sladký útek od reality.

V Dalmácii od deväťdesiatych rokov prakticky neexistuje priemysel a poľnohospodárstvo na kamenistej pôde nikdy nijako zvlášť neprekvitalo. Stredomorie ako miesto

umeleckých a vedeckých inovácií je nostalgická pieseň spred stáročí. Zostal čistý priestor – práve tento, zužitkovaný a speňažený, stal sa skutočnou valutou, nielen výmenným artiklom. Spisovateľ a novinár Jurica Pavičić, pochádzajúci zo Splitu, nazýva túto oblasť „izbou bez výhľadu“ – hoci my, národy Severu, hľadáme na obyvateľov Juhu z prenajatej terasy, oni sa nemajú kam pozrieť. Zostali uväznení medzi minulosťou, ktorú musia ošetrovať, aby naplnili očakávania návštevníkov, súčasnosťou, v ktorej nepredstavujú pre aktuálny svet Západu nijakú konkurenciu, a absolútne neistou budúcnosťou. „Existuje život mimo turistiky?“ pýta sa dramaticky spisovateľ. „Sme už len štatisti vo veľkom divadelnom predstavení nazvanom *Turistická destinácia*?“²

Pavičić má tak trochu pravdu, leto v Dalmácii je predstavenie, po ktorom sa zhasnú svetlá, zmýva sa mejkap, rozoberá sa scéna. Postačí jednoduchý experiment – navštíviť to isté prímorské mestečko dvakrát, raz v sezóne a raz mimo sezóny. Takýmto spôsobom som v pochmúrnom februárovom dni nespoznala Jelsu na Hvare a až slávny pomník osla mi pripomenul, že pred necelým polrokom som tu strávila omamný letný týždeň. Nespoznala som Jelsu, ale Jelsa spoznala mňa – počas sezóny som bola jednou z milióna tvári, či skôr telom, ktorému treba dať nocľah, nakrmiť ho, napojiť, diskretné ho pripraviť o peniaze a poslať domov; teraz, v zimnej ospalivosti malého mestečka, sa môj prízvuk opäť ukázal ako príznačný, prestala som byť súčasťou turistickej masy a južanská zvedavosť mi nazerala do novín, do auta i do kávy. A ja som sa zatiaľ cítila, akoby som cez kľúčovú dierku sledovala výjav, ktorý nebol určený pre moje oči.

„Tento rok sa ti sezóna začína nejako privčas,“ vyprskla bez závlsti či pobavenosti susedka ženy, od ktorej sme si prenajali byt.

„Veď vieš, Poliaci,“ ospravedlňujúco žmurkla domáca a prisahala by som, že za mojím chrbtom urobila gesto naznačujúce, že ide o úplných bláznov.

Jedným z prvkov jadranskej kultúry, ktorý budú mladšie generácie poznať už len z kníh, filmov a historiek veteránov zocelených v bojoch, je takzvané *galebarenje*. *Galeb*, čo si netreba mýliť s *golubom*, čiže holubom, je po chorvátsky čajka. Takto sa obvykle označovali Dalmatínci, ktorí dávno pred vynájdением kurzov zvädzania spojených s neurolingvistickým programovaním využívali rozmanité techniky, aby v letnej sezóne nadviazali blízke vzťahy s čo najväčším počtom zahraničných turistiek. „*Galebarenje*,“ čítam na jednom z webových portálov, „je v Dalmácii, tak ako umieranie od hladu, stará tradícia.“³ Navyše sa odovzdáva z generácie na generáciu, hoci to nemusí byť z otca na syna, ale skôr od skúseného vtáka na tínedžera, ktorý sa ešte len púšťa do ľúbostných dobrodružstiev. Techniky zvyčajne zahŕňajú znalosť viacerých jazykov na základnej úrovni, ktoré zároveň dovoľujú rozvíjať ďalekosiahle predstavy o budúcnosti či dať najavo intenzívne city (podmienka nie nutná, v konečnom dôsledku postačí reč tela) a formovať zvolenú identitu (v kurze sú – lodný kapitán, pilot, špión, chirurg). Zide sa aj rozsiahla sieť známostí medzi čašníkami, barmanmi a recepčnými, vďaka ktorej možno dôkladne monitorovať situáciu na bojisku. Kľúčová je v tejto zábave aj diskretnosť – i keď stojí za to pochváliť sa svojimi úspechmi pred konkurenciou, treba dávať pozor na žiarlivých partnerov a miestne dievčatá. Lebo etiketa „čajky“ dokáže zamknúť množstvo miestnych dverí na dlhé zimné mesiace.

V súčasnej chorvátskej literatúre *galebarenje* najkrajšie demystifikuje a zároveň romantizuje Zoran Ferić, keď

o ňom píše ako o spôsobe, akým majú mladí chalani zo zmyselného a zároveň konzervatívneho juhu získať prvé sexuálno-lúboštné skúsenosti, ale aj ako o zdroji letnej zábavy pre mladé ženy vytrhnuté zo svojho prirodzeného prostredia, ak hľadajú flirt a dobrodružstvo. „Pripraviť si pôdu znamenalo darovať kvietok, niečo povedať, upozorniť na seba a potom odísť. Nezostávať, nenudiť, nedobýjať za každú cenu. Dať najavo záujem a odísť. Ďalšie stretnutie malo potom prichuť šťastnej zhody okolností. Niekedy sa tie prvé kvety po vysušení dlho uchovávali v pamätníčkoch. Dievčatá a chlapci sa vzájomne stávali trofejami. Ony si odkladali vylisované kvietky, oni zvinuté vlásky. Až po dvoch-troch náhodných stretnutiach v meste získali záležitosť na vážnosti, ba niekedy sa dokonca zmenili na letnú lásku. Lenže, bohužiaľ, nikdy sa nevie, kto sa pre koho stane letnou láskou.“⁴

Táto svetská tradícia sa dá spájať so špecifickou polohou Juhoslávie na mape Európy a sveta – *galebarenje* sa na dalmátskych plážach objavilo spolu s rozkvetom turistiky v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch, keď juhoslovanský socializmus vstúpil do takzvanej hedonistickej fázy. Pri Jadrane sa teda opaľovali nielen Nemky, Rakúšanky a Angličanky v časoch, keď na dvere ich kapitalistických domovín klopkala sexuálna revolúcia, ale aj Maďarky, Češky a Poľky, šťastné, že sa mohli vytrhnúť z krajín, v ktorých vládla oveľa drsnejšia verzia systému. „Vo východnom bloku Stasi a KGB, a tu čevapčići, červené víno, zopár tajných a lacné ubytovanie v súkromí.“⁵ I keď sa určite stávalo, že žena z iného kultúrneho okruhu nepochopila princípy hry alebo jednoducho nemala chuť byť obťažovaná a dobývaná, rovnako často sa všetci zdali spokojní s transakciou. Údajné slzy odchádzajúcich turistiek či roztúžené

listy, aké potom posielali, boli skôr výplodom bujnej fantázie miestnych, ktorí sa vďaka tomu mohli cítiť menej manipulovaní. Poskytovali totiž nielen vlastné telá označené zdanlivo nevinnou etiketkou „letné dobrodružstvo“, ale aj sny o slobodnom živote pozbavenom každodenného trápenia, živote plnom rozkoší a vychutnávania okolitých krás.

Dnes v období ustavičného zvyšovania produktivity a rozširovania ponuky nocľahov, ako keby boli apartmány, byty a kilometre pobrežia vybudované z gumy, nemá nikto čas ani chuť na rozhovory s turistami, ktoré by prekračovali praktické otázky objednávok v reštaurácii alebo hotelovom bare, prípadne výmeny postelnej bielizne.

V pandemickej, ale „všetky očakávania prekonávajúcej“ letnej sezóne s číslom 2021 sa v Splite stretávam s priateľom. Tento od prírody sympatický a pokojný človek by teraz pohľadom vraždil.

„Len už konečne všetci vypadnite,“ precedí, ako keby zo žartu. „Príď v septembri, keď sa svet vráti do svojich koľají, teraz nechcem vidieť ani teba.“

A potom rozpráva, že ho vyhodili z prenajatého bytu, lebo majitelia za tieto tri mesiace zarobia cez Airbnb sumy, aké by si on nikdy nemohol dovoliť zaplatiť. Ostatní prenajímatelia sa tiež prispôsobujú logike zvanej „letné nájomné“, spí teda u rodičov, vo svojej detskej posteli, z ktorej mu vytrčajú nohy. Jeho rodný dom však stojí hneď vedľa najslávnejšej splitskej pláže Bačvice, čo znamená, že noc čo noc sa pod jeho oknom odohráva karneval kombinovaný s bakchanáliami. Tieto končiny si údajne rovnako obľúbili turisti túžiaci po ľúbostných hrách, ako aj tí, ktorí boli prinútení vykonávať fyziologické potreby. Cestou do práce musí teda prekonať dlhú cestu plnú náhodných

konfrontácií a menej náhodných štachancov. A keby si chcel náhodou od toho celého cirkusu odpočinúť, ako sa na Chorváta patrí, v miestnej krčmičke, no hádajte – nikdy tam nenájde voľné miesto a ceny zázračne vyskočili o dve-sto percent. A nie, v mori sa naozaj nekúpe, veď prečo by to robil, pozerá sa na mňa už nie so zlosťou, ale s rezignáciou.

Nakoniec sa, napriek letu a turistom, rozhodneme zísť kamsi na víno. Spásu pre vysmädnutých poskytuje mólo Matejuška. Kedysi na ňom oddychovali rybári, dnes tu miestna mládež fajčí cigarety a džointy a pije pivo kúpené v neďalekom stánku, kde dostať aj celkom solídne víno v kartónoch spolu s plastovými pohármi. Matejuška stojí v samom centre mesta, pár krokov od Diokleciánovho paláca, a hoci vôbec nevyzerá reprezentatívne – sedí sa na dlhom kuse betónového panela –, práve tento fragment betónu predstavuje jeden z posledných spôsobov, ako uniknúť pred džentrifikáciou a airbnbizáciou mesta.

Chorvátske poriadkové služby majú voči užívaniu si v plenéri úplne opačný vzťah ako tie poľské, vyženie nás odtiaľto len teplý, tentoraz letný dážď. Trochu protestujem, lebo v tridsaťstupňovom teple sa kvapky vyparujú skôr, než dopadnú na pokožku, ale hrdý južan na mňa zazerá, akoby som ho vystavovala nebezpečenstvu istej smrti. A tak sa rozchádzame – on, skoro dvojmetrový, odchádza spať na detskú posteľ k rodičom, ja za pár desiatok eur počúvať chrápanie v izbe pre šesť osôb, vlastne bývalej obývačke.

V tom istom roku trávim dva letné týždne v Dubrovniku. Viacero mojich známych Chorvátov tu nikdy nebolo. Prevracaním očí nad bezuzdným pôžitkárstvom a davmi prachmi nabitých turistov sa pokúšajú zamaskovať fakt, že na to jednoducho nemajú. Ja by som na to nemala tiež, keby

nebolo chorvátskeho sklonu k vystatovaniu sa a štedrej slovanskej duše. Seminár pre cudzojazyčných kroatistov by sa mohol uskutočniť v ľubovoľnom kúte tejto krajiny, ale Záhrebská slavistická škola napriek napnutému rozpočtu pozýva každý rok pár desiatok študentov a bádateľov do svojho najdrahšieho mesta. Chorváti vedia, ako si uctiť vedu – prednášky prekladajú divadelnými predstaveniami, výlety po okolitých ostrovoch prekladateľskými dielňami a panelové diskusie pokračujú dlho do noci za sprievodu hudby.

Nazdávam sa, že sa dokážem vyhnúť najzjavnejším turistickým pasciam. Po tom, ako som raz uviazla na pol hodiny v bráne Ploče, sa už vo frekventovaných hodinách ani nepokúšam dostať do starého mesta. Kým prejdem k slávnej perle Jadranu, na zlosť všetkým Chorvátom sa naobedujem v Neume, jedinom mestečku sedemnásťkilometrového bosniackeho okienka s výhľadom na more. Aj tak ma však frustruje vedomie, že som sa ocitla v tomto predraženom turistickom raji; pohľad na cenovky vie ľahko poukaziť radosť vyvolanú krásou okolia.

Ale priznávam sa, že Dubrovnik mám rada. Dokonca aj v auguste, keď sa horúčava vtiera do všetkých pórov tela a mesto je zaľudnené účastníkmi tematických výletov po stopách *Hry o tróny*. Dojíma ma schopnosť ľudskej mysle ponárať sa do fiktívnych svetov, keď vidím, ako usmiata sprievodkyňa ukazuje na fragment stavby zo sedemnásteho storočia a vysvetľuje vzrušeným poslucháčom, že práve tu, aha, tu, pristál drak a odtiaľto zas Daeneris odignorovala zvonenie zvonov. Sama sa radšej skrývam v tieni mohutných hradieb a rozmýšľam o tom, prečo v Dubrovníckej republike, údajnom útočisku slobody, zostávalo tak málo slobody práve pre ženy. Zásady manželstva boli prísne,

kandidát musel prispieť adekvátnou krvou a spoločenským postavením, kandidátka zas adekvátnym venom. Ak veno chýbalo, zostával kláštor, ticho a ťažká práca, občas zoškra-
bovanie omietky od hladu, čo zaznamenáva renesančná i baroková dubrovnícka literatúra. Mesto si vážilo svoju slobodu, ale nerešpektovalo svoje dcéry.

Raguza, až v dvadsiatom storočí premenovaná na Dubrovnik, predstavovala výnimočný mestský štát, slobodnú republiku, štyri a pol storočia fungujúcu na okraji dnešného Chorvátska. Jej obyvatelia boli známi svojím obchodníckym a diplomatickým talentom, ale preslávili sa aj ako vynikajúci moreplavci a básnici. Mesto nazývané „slovan-
ské Atény“ bolo obohnané hrubými hradbami, ale podstatne účinnejšie než všetky opevnenia ho chránili zlato, diploma-
cia a tajomstvá ukradnuté prostredníctvom špehov od iných štátov. Dubrovnícka republika stáročia vzdorovala tlaku oveľa silnejších mocností, Benátkam či Osmanskej ríši, hoci často za cenu neúmerných poplatkov. Podľahla až Napoleonovej armáde, ktorá vstúpila do mesta v roku 1806. Obdiv voči malej, ale statočnej a šikovnej republike, na ktorej hradbách viala zástava s nápisom *Libertas*, čiže sloboda, by však nemal prekryť fakt, že to bola republika aristokratická, v ktorej mohli vládnuť len patricijovia, čiže úzka elita šľachtického pôvodu.

Večer si sadám na krčmové schodíky v jednej z úzkych uličiek a pripíjam si na počesť Marina Držića, autora komédií zo šestnásteho storočia, ktorému po väčšinu času nebolo vôbec do smiechu – miestne poriadky sa mu nepáčili až do takej miery, že chcel s podporou Florencie zvrhnúť dubrovníckych aristokratov a prinútiť ich, aby sa vzdali časti moci v prospech nižších stavov. Okolo tretej či štvrtej nadránom sa aj Stradun, hlavná ulica, takmer úplne

vyľudní a vtedy skoro každá tehla v meste akoby rozprávala o histórii. Môj entuziazmus trochu vyprcháva, keď platím päťdesiatpäť kún (asi tak osem eur) za malé pivo alebo dvadsaťpäť za obyčajnú čiernu kávu; napokon predsa len pokrčím plecami. Tí, čo robia biznis v Dubrovniku, dobre vedia, že takých naivných hostí ako ja je viac.

V Chorvátsku dominuje takzvaná apartmánová turistika – individuálni vlastníci prenajímajú každú možnú obytnú plochu, pričom rodinu na leto vystahujú do garáže a v zime stavajú ďalšie viacpodlažné monštra na parcele po dedkovi, najčastejšie vďaka povoleniu získanému od miestneho úradníka za tri litre rakije a dve kilá pršutu. Je to turistika *zimmer frei – sobe – rooms – camera*, ktorá môže zmiznúť rovnako rýchlo, ako zmizli ľudia, čo dvíhali ceduľky s týmito nápismi, hneď potom, ako sa objavil portál Booking.com. Svet biznisu, peňazí a inovácií Dalmácii vysvetľuje, že takto to ďalej nepôjde. Možno sa stále nájdu ľudia ochotní pokračovať v tomto predstavení, ale táto sranda sa vypláca čoraz menej. Divák sledujúci herca na scéne – aká strata času a prostriedkov, keď sa to dá nahrať a vypustiť milión kópií naraz. Takáto turistika, vysvetľujú špecialisti, je neefektívna, príselci míňajú málo peňazí, v batožinových priestoroch majú vlastné paštéty a pivo, zaberajú priveľkú plochu, neúmernú k rozmerom peňaženky. K tomu sa pridáva prikrátka sezóna – za tri mesiace zatínania zubov je to rozhodne primálo.

Dalmátske pobrežie sa drasticky zmenilo v šesťdesiatych rokoch, keď parcely najbližšie pri mori, kedysi, aká irónia, darované ako pôda najhoršej akosti slobodným alebo najmladším dcéram, sa zrazu ukázali hodné miliónov a priestor v pôvodnom stave po prvý raz odhalil svoj

potenciál. Vtedy vznikla aj magistrála vinúca sa popri pobreží, ako aj obrovské rekreačné komplexy pre robotníkov, zamestnancov podnikov a dôstojníkov juhoslovanskej armády. Ale predovšetkým obyvatelia okolitých dedínok pochopili, že je čas opustiť tisícročný olivový háj, vysúkať si rukávy a obliecť si čašnícku uniformu, lebo prichádzajú nové časy.

Ďalšia zmena sa odohráva pred našimi očami – veľký biznis začína upozorňovať na príliš amatérsky turistický priemysel. Ešte donedávna mohol v dome za mestskými hradbami hodnom aj milióny bývať pomerne chudobný predavač z miestneho obchodu. V kaviarňach s výhľadom na more bola káva v lete drahšia, ale miestnych obsluhovali mimo poradia, v prístavoch sa popri jachtách objavovali aj malé kutre a loďky. V súčasnosti čoraz reálnejšie hrozí nebezpečenstvo, že osud Dubrovníka, ktorého centrum už dávno opustili všetci niekdajší obyvatelia, postihne aj ostatné časti pobrežia. Zmení sa aj profil turistov: už to nie sú Tomek z Poľska, Petra z Čiech či Stefan z Rakúska, spriatelení s chorvátskou rodinou, ku ktorej prichádzajú s deťmi celé roky, vždy na to isté miesto, lebo v ňom je všetko, čo potrebujú: more, pláž, rybárska krčmička. Teraz treba štandardy a ceny prispôbiť Demi Moorovej, Harrisonovi Fordovi a Michaelovi Jordanovi (všetci traja sa objavili v Dubrovníku v priebehu niekoľkých letných dní). Už nie apartmány prerobené z domu po dedkovi, ale obrovské hotely v tureckých, ruských, amerických rukách. Bude tu profesionálne, sterilne a nevyhnutne nudne.

Môžeme sa smiať z popkultúrou prefiltrovaných predstáv o prázdninách v stredomorskej krajine a z gýčovitých pokusov uspokojiť túto túžbu v podobe levandulou voňajúcich svalovcov v páskovaných tričkách, ktorí *a capella*

spievajú dojímavé piesne o smutných čajkách. Jednoznačne treba pranierovať patológiu súčasného systému, znečisťovanie krajiny betónom a tragické pracovné podmienky v turistike. Ale ak môže každý zachrániť len jedno na tomto svete, ja poprosím o prvý jesenný deň v Dalmácii. Deň, ktorý vonia mokrými, klzkými kameňmi, hlbokou úľavou, cigaretou ohlasujúcou fajront a prostriedkom na konzervovanie dreva. Hlboko verím, že Dalmatínci vtedy usporadúvajú tajné zábavy, pri ktorých topia v mori figuríny Čecha alebo Poliaka v šortkách a žabkách. Nepozývajú ma tam, ale postačia mi tie úsmevy, keď utekajú do zákulisia, tie ich spokojné pohľady, to predstavenie hrané už šesťdesiat rokov a opäť s veľkým úspechom, hoci nebolo ľahko. Postačí potlesk, ďakujeme všetkým aj do budúcnosti, prídte zas o rok.